

MULJEID MULLUSEST TÕLKEKIRJANDUSEST **AET VARIK**

Juttu tuleb eelkõige ilukirjandusest, sest muljed on kogunenud Kulka ilukirjandusliku tõlke žürii töö käigus. Kui need tavalise lugeja muljetest kuidagi erinevad, siis arvatavasti mahu poolest, loomupärasest huvist nii ammendavat lugemismaratonit enamasti sihiks ei seata.

Paar sõna statistikast: kokku ilmus tõlkeraamatuid Eesti Rahvusbibliograafia andmebaasi järgi 2020. aastal 2231. Üle 1500 neist tõlgiti inglise keelest. Teistest keeltest juhib saksa keel 123 tõlkega, pisut üle 100 raamatu on tõlgitud ka rootsi keelest. Tõlkeid prantsuse ja vene keelest on kummastki 80 ringis, lisaks paistavad silma soome keel 69 ja norra keel 43 tõlkega. Ka 33 tõlget itaalia keelest võib ilmselt pidada tubliks saavutuseks, kuigi ilukirjandus on siin vähemuses, nagu ka kõigi teiste suuremate keelte puhul.

Siiski ilmub häid ilukirjanduse tõlkeid rõõmustavalt palju. Püüan neist nüüd – paraku valikuliselt ja lühidalt – väikese ülevaate anda, keskendudes seekord vahelduseks pigem tõlkesarjadele ja/või kirjastustele, selle asemel et püüda tõlkeid loetleda keelte kaupa.

Alustada võiks ehk ilukirjandusliku tõlke ühest lipulaevast, nimelt „Hieronymuse“ sarjast. 2020. aasta ei olnud „Hieronymuse“ sarjale küll sama saagirohke kui 2019, aga siiski sai eesti tõlkevaramu nii mõnegi väärt täienduse.

„Hieronymuse“ kõige viljakama tõlkijana on end seni näidanud Mati Sirkel, kes on selle sarja raames tõlkinud näiteks Hermann Brochi ja Otto Jahnni raamatuid, viimati nimetatud autori romaani „Kallasteta jõgi“ viimased osad said Eesti Raamatu kirjastamisel lõplikult kaante vahele 2021. aasta kevadtalvel. Selle kõige juures on Mati Sirkel jõudnud eesti keelde ümber panna ka Franz Kafka „Kirjad Felice’ile ja muu kirjavahetuse kihluseajast“ kirjastuselt Verb, raamatu, mis – kui läheneda tõlkija tööde ja tegemiste vaatepunktist – mõjub Jahnni jõgiromaani

võimsate voogudega võrreldes omamoodi üllatusliku armastusloona – peaaegu nagu Wagneri „Tristan ja Isolde“ keset „Nibelungide sõrmuse“ suuri oopereid.

Kafka kirglikes ja samas siseheitlust peegeldavates armastuskirjades Felice Bauerile on nii igatsust kui ka hirmu, nii lootust kui ka meeleheidet. Valusast igatsusest läheduse järele kõnelevad näiteks järgmised read:

Ah, jumal, ma tahaksin, et Sind poleks maailmas olemas, vaid üleni minus, või veelgi parem: et mind poleks maailmas olemas, vaid üleni Sinus, minu tunde jaoks on üks meist siin liigne, kaheks inimeseks lahutamine on talumatu.¹

Ent kirjades on selgesti tuntav ka hirm läheduse ees. Üksindus on Kafkale loomiseks möödapääsmatu ja kirjaniku hing on vaevas.

Mõtlesin juba sageli sellele, et minu jaoks oleks parim eluviis olla kirjatartvete ja lambiga ulatusliku ja lukus keldri sisimas ruumis. ... Mida kõike ma siis küll kirjutaksin. Millistest sügavustest ma selle esile rebiksin! Pingutamata! Sest äärmine keskendumine ei tunne pingutust.²

„Kirjad Felice’ile“ on suur ja haarav armastusromaan, täis vaibumatut kirge – ja selle fataalset liivajooksmist,“ kirjutab Aivar Kull portaalis err.ee³. See oleks omal moel ka vastus küsimusele, kas kirjavahetust võib pidada ilukirjanduseks. Jääb veel lisada, et nüüd on meil eesti keeles olemas kõik Kafka teosed. Väga huvitav oli lugeda ka Erich Helleri põhjalikku eessõna.

Järgmine „Hieronymuse“ sarja raamat, mis kindlasti tähelepanu väärrib, on Witold Gombrowiczi „Ferdydurke“ Hendrik Lindepuu tõlkes ja väljaandes, kindlasti üks tänavuse laureaadi kõige tugevamaid konkurente meie tõlkežürii vaekausil. Poola suurmeistri romaan haarab lugeja esimestest lehekülgedest endasse, tormitseb ja mäsleb, settib vahepeal esseevormi, et kohe jälle vormi vastu mässates paisuda ja üle kallaste kippuda. Muidugi pole Gombrowicz eesti lugejale tundmatu, ilmunud on nii tema „Päevaraamatud“ (1969, e.k 1998) kui ka näidendid ja lühiproosa, ikka Hendrik Lindepuu tõlkes. Romaan on esimestest lehekülgedest peale varustatud põhjalike joonealuste kommentaaridega, mis selgitavad kas või niisuguste esmapilgul igapäevasena tunduvate sõnade tähendust nagu „roheline“ ja „tädi“. See on ühest küljest lugu inimese vormimisest ja teistpidi jälle visalt vembukast, aga ka meeleheitlikust püüdest vormile vastu seista, lisaks õõnestada lugeja arusaamu kirjandusest, kaano-

¹ Franz Kafka, Kirjad Felice’ile ja muu kirjavahetus kihluseajast. Tlk Mati Sirkel. Tallinn, 2020, lk 427.

² Franz Kafka, Kirjad Felice’ile ja muu kirjavahetus kihluseajast. Tlk Mati Sirkel. Tallinn, 2020, lk 277.

³ Aivar Kull, Franz Kafka leegitsev armastus, <https://kultuur.err.ee/1160671/arvustus-franz-kafka-leegitsev-armastus>, vaadatud 6.8.2021.

nist ja kultuurist ning eriti veel „kultuuritädidest“, kes, nagu selgub, võivad olla ka onud. See on romaan, mis neelab lugeja tervenisti, ning pärast pinnale tulles pole lugeja võib-olla enam päriselt sama. Tõlge on originaali vääriline ja ka järelsõna rõõmustab oma põhjalikkusega. Et tegu on Kulka tõlkeauhinnaga nominendiga, siis tuleks siinkohal ära mainida Hendrik Lindepuu teisedki 2020. aastal ilmunud tõlked, nimelt Nobeli auhinna laureaadi Olga Tokarczuki romaan „Aja oma atra läbi koolnute kontide“, krimilooks maskeerunud jutustus kartmatust ökoterroristist, kelle maailmanägemine avaneb William Blake'i loomingu võtmes, ning Ryszard Krynicki napp ja tihe mõtteluule kogus „Keda ei ole“ ja Marek Krajewski päris ehtne krimilugu „Katk Breslaus“. Kirjastajaks kõigil ikka Hendrik Lindepuu kirjastus.

Emmanuel Roidise „Naispaavst Johanna“ Kalle Kasemaa tõlkes, kirjastuselt Ilmamaa. Satiiriline romaan 19. sajandist, mille tegevus toimub 9. sajandil ja peategelaseks on naispaavst, kelle kohta pole tänini päris selge, kas tegu on ajaloolise või fiktiivse isikuga. Ometi suudab tark ja teravmeelne Johanna naisterahva kohta palju saavutada ajastul, kui naisi veel isegi ühemõtteliselt inimeseks ei peetud, nagu raamatust selgub. Tõlke kohta kirjutab Kaarina Rein Vikerkaares: „On koguni imestusväärne, et eesti keeles saab tegelikkust sedavõrd elegantselt sõnadest rüü taha peita.“⁴

„Hieronymuse“ sarjas on ilmunud ka vanaindia muinasjuttude kogumik „Naised, šaakalid ja teised inimloomad“ Martti Kalda tõlkes, samuti kirjastuselt Ilmamaa. Nagu pealkirjast nähtub, olid naised muistses Indias ikkagi inimloomad, kuigi sama võib vististi väita ka šaakalite kohta. Raamat algab tõlkija põhjaliku ülevaatega vanaindia jutukirjandusest, mille juured ulatuvad veedadest kuni meie ajaarvamise alguse kirjanikeni, ning varasematest tõlgetest. Tore, et selles tõlkeraamatus leidub huvipakkuvat ja jõukohast nii akadeemilisele kui ka muidu huvilisele lugejale.

Vanaindia kirjanduse ja sanskriti keelest vahendatud tõlgete vallast tahaksin mainida ka Mait Rauna tõlgitud „Upanišadide“ kogumikku, kirjastajaks siingi Ilmamaa, ehkki eelmisena nimetatud tõlke autori ja mõttekirjanduse žürii esimehe Martti Kalda sõnul oleks mõte seda ilukirjanduseks pidada lausa ketserlik. Nii originaaltekstide kui ka tõlke kohta on juba kõlanud mitmeid tarku ja asjatundlikke arvamusi, kuid eriti teretulnuks võib pidada poleemikat, mida see tõlge on – muu hulgas Sirbi lehekülgedel⁵ – omajagu tekitanud ning mis on kindlasti avardanud lehelugejate ettekujutust Ida kultuuride vahendamise mitmesugustest meetoditest, traditsioonidest ja võimalustest. Oleks tore, kui tõlgetest ja tõlkimise võimalustest-võimatusest ikka rohkem juttu oleks, miks mitte ka ilukirjanduse puhul.

⁴ Kaarina Rein, Naine paavstikrooniga, Vikerkaar 2020/12, lk 115.

⁵ Vt näiteks Martti Kalda, Sirp 2021/02/26, lk 7–8; Ülo Valk, Sirp 2021/03/05, lk 11–12; Teet Toome (arutelu), Sirp 2021/03/19, lk 14–16.

Rõõmustaval kombel avaldavad aeg-ajalt ilukirjandust ka ülikoolide kirjastused. Tartu Ülikooli kirjastuselt ilmus „Maailmakirjanduse tõlkevaramu“ sarjas möödunud aastal koguni kaks silmapaistvat ilukirjanduse tõlget. Sarah Orne Jewetti „Nooljate kuuskede maa“ on romaan eskiisides või jutustustes, millest poeetiliselt ja nüansirikkalt põimub kokku ühe rannikulinna põhjamaiselt karge õhustik koos enamasti väärilt vaoshoitud, kuid siiski värvikate asukatega. Tõlkijad Merike Pilter ja Lauri Pilter.

Samast sarjast on pärit ka Maurice Maeterlincki „Näidendid 1889–1896“, kuhu on koondatud autori varasemad näidendid ehk nn esimene teater ning essee „Argipäevane traagika“, kõik Maria Einmani tõlkes. Ka see raamat oli üks ilukirjandusliku tõlke auhinna nominente. Meie žürii leidis üksmeelselt, et tegu on alliktekste süvitsi konteksti paigutava akadeemilise tõlkega. Tsiteerin žürii esimeest Ene-Reet Soovikut: „... Mahuka raamatu eriti tähelepanuväärseks lisaväärtuseks on teemaga väitekirja tasemel tuttava tõlkija Maria Einmani saatesõna prantsuse sümbolistliku dramaturgia peajoontest, mis hõlmab nii Maeterlincki loominguga üldkäsitlust kui ka selle retseptsiooni eesti kultuuris, seda kõike lausa omaette uurimuse ulatuses.“⁶ Tõlge on nauditav ja toimetajatöö põhjalik. Ja „Nimede ligikaudne hääldamine“ raamatu lõpus julgustab loetust kõnelema.

Tallinna Ülikooli kirjastuse sarjas „Bibliotheca ASIATICA“ ilmunud Sadeq Hedayati raamatu „Kolm veretilka“ on pärsia keelest tõlkinud ning pika ja põhjaliku järelsõna ning asjatundlike kommentaaridega varustanud Üllar Peterson. Järelsõna annab hea ülevaate kogu Hedayati loomingust ning kommenteeritud on üksikasjalikult kõiki tõlgitud jutte, nii psühhonovelle, ühiskonnakriitikat kui ka ajaloolisi novelle. Oma otsekui realistliku, aga samas moonutatud ja groteskse tegelikkusega mõjusid just Hedayati psühhonovellid eriti lummavalt.

Loomingu Raamatukogu on sari – ja muidugi ka kirjastus –, mis tutvustamist ega reklaami ei vaja, küll aga tahaksin nimetada mõnd eriti silma jäänud tõlkeraamatut.

Rainer Maria Rilke „Kaks Praha lugu“ Tiiu Relve suurepärase tõlkes viivad meid üle-eelmise sajandivahetuse Prahasse. Juhuse tahtel kandis raamatu EPUB-fail nime Rilke_kakspraha, mis tabavalt iseloomustab lugude õhkkonda, saksa ja tšehhi soost linnaelanike jagunemist harvade ja pingsate puutepunktidega kogukondadeks. Tõepoolest kaheks, kahes keeles eksisteerivaks Prahaks. Ühes linnas võib, nagu lugudest selgesti ilmsiks tuleb, peituda ka kaks – oma moodi on mõlema jutu puhul tegemist kahe linna looga. See raamat, suure luuletaja noorpõlveproosa, võlub oma kummastava ja nägemusliku atmosfääriga. Üks väike tsitaat:

⁶ Ene-Reet Soovik. Tõlkekirjandus. Postimees 2021/02/12 (Kulka aastaauhindadele pühendatud vaheleht). Lk 6.

Toas oli ühtäkki nii pidulik. Kõik asjad kahe vaese inimese ümber omandasid sellise sära, mida neil kunagi varem polnud olnud, ka mitte vürstlikel päevil. Igal väikesel kannul ja klaasil nõuderiilil oli ühtäkki oma valgus, nad uhkeldasid sellega ja proovisid olla taevatähed. Nõnda võib juba kujutleda, kui valgeks toas läks.⁷

Sedagi nõudlikku tõlget saadavad üksikasjalikud kommentaarid ning järelsõna, kus valgustatakse lugude tagamaid ning võrreldakse nende konteksti sama ajastu baltisakslaste olukorraga Eestis.

Loomingu Raamatukogult õnnestus nomineerida veel teinegi raamat, nimelt Enrique Vila-Matase „Bartleby ja Co“ Kai Aareleiu tõlkes. Raamat kirjastusest, kes on kirjutamise (või kirjanikukuulsuse) eest põgenenud või püüdnud seda teha. Kokku saab neid tõesti üllatavalt palju! Autori triksterivaim on mõjutanud ka järelsõna ning ehk just sellest inspireerituna ei suuda minagi siin omapoolsest lisandusest hoiduda. Rootsi kirjaniku Kerstin Ekmani romaanis „Grand final i skojarbranchen“ ehk „Komödiantide suur lõppmäng“ (2011)⁸ on peategelaseks naiskirjanik – hinnatud autor, Rootsi Akadeemia liige, sinna juurde habras, blond ja elegantne nagu Ekman isegi. Ta käib ringreisidel, raamatumessidel ja suhtleb lugejate ning kolleegidega. Tema raamatud on aga kirjutatud tumedat verd ja matsakas, kaubandusliku väljanägemiseta eraklik naisterahvas, kelle nimi on tundmatu kõigile peale tema lähedaste. Ja üks ole ju Astrid Reinla samuti novell „Kirjandusmuuseum“, mille tegelane püüab isegi poe kassatšekkidest vabaneda kartuses, et need võivad sattuda Kirjandusmuuseumi ja jätta temast jälje – kuni avastab, et muuseumi tarvis (ja mitte ainult!) võib oma elu ka ise välja mõelda.⁹

Autori topeldatusest ning sellestki, mida kirjutamine autoriga teeb, on juttu ka Loomingu Raamatukogus ilmunud Margaret Atwoodi esseekogus „Tehingud surnutega“. Need toredad esseed on tõlkinud Maarja Pärtna.

Nüüd aga peaksime tegema põike soome kirjandusse, sest üks tõlkinud Kai Aareleid ju ka Joel Haahtela romaani „Adèle'i küsimus“ (kirjastus Hea Lugu). Kui Vila-Matas üllatab metatekstilise tulevärgiga, siis Haahtela on kaunikõlaline ja vaoshoitud. Kahe nii erineva teose meisterlik tõlge näitab tõlkija võimekust.

Ära tahaks märkida ka Albert Engströmi „Moskoviidid“ Anu Saluääre tõlkes – tänini armastatud Rootsi kunstniku ja vestekirjaniku nägemus Venemaast. Huumoorikalt kirja pandud ja stiilipuhtalt tõlgitud, ning nagu me nüüdseks teame, pärjatud ka LR auhinnaga.

⁷ Rainer Maria Rilke. Kaks Praha lugu. Tlk Tiiu Relve. Tallinn, 2020, lk 39.

⁸ Kerstin Ekman. Grand Final i skojarbranchen. Stockholm, 2011.

⁹ Astrid Reinla, Plekk-katus. Tallinn, 1987, lk 145–159.

Max Blecheri „Valgustatud urgu“, mille eesti keelde on tõlkinud Riina Jesmin, nimetasid mitmed kultuuriinimesed ühe oma 2020. aasta lemmikraamatuna. See sünge lugu haigusest, mis kõik mõttetuks muudab – või siis ei muuda, sest kõik ongi mõttetu, lihtsalt haige inimene tajub seda erilise teravusega –, haarab igatahes valusalt kaasa ja jääb kauaks meelde. „Haigena selgub valusalt, vastupidiselt levinud keha ja vaimu dualistlikule käsitusele, et see, kuidas elu mõistame, sõltub kehalisest seisundist,“ kirjutab Mirt Kruusmaa Sirbis¹⁰.

Mainimist väärrib ka Riina Jesmini teine tõlge, veel üks Margaret Atwoodi raamat, nimelt tema „Testamendid“, mis ilmus eesti keeles kirjastuselt Varrak. See on järg eesti keeles varem ilmunud „Teenijanna loole“, mis viimasel ajal ka seriaalina tuntust kogunud, ning autor räägib siin talle omase elegantsi ja nõtkusega Gileadi hirmuvalitsuse loo lõpuni.

Põnevad on ka Péter Esterházy kolm loengut „Sõnade imelisest elust“ Lauri Eesmaa tõlkes. Need ei kuulu ehk ilukirjanduse valda, kuid võluvad päris kindlasti igaüht, keda paeluvad sõnad ja keel. Lauri Eesmaa tõlkes ilmus kirjastuselt Iselugu veel teinegi Péter Esterházy raamat, nimelt „Südame abiverbid“, leinaromaan, mis on tõesti omapärane nii stiili, ülesehituse kui ka kujunduse poolest. Kirjanduslikke seoseid on sel paljude ungari ja teistegi maade kirjanikega. Kõik kokku hämmastav elamus. Lugesdes seda lugu üsna paralleelselt Peter Handke „Soovideta õnnetuga“ ning komistades mõlemas James Bondi otsa, kes vastab „Loodetavasti!“, kui temalt küsitakse, kas äsja üle trepirinnatise heidetud vastane on tõesti surnud, sain sürrealistliku elamuse – ma ei olnud äkki enam kindel, millist või mitut raamatut ma õigupoolest parajasti loen.

Loomingu Raamatukogust võiks tõesti rääkima jäädagi, kuid suurepäraseid tõlkeid, millest kõnelda, on veel.

Järgmiseks Varraku sari „Moodne aeg“. Siin alustaksin kohe tänavusest Kulka kirjandusauhinna laureaadist, nimelt Patrick Deville'i romaanist „Katk ja koolera“ Triinu Tamme tõlkes. On hämmastav, kuidas üks väike raamat võib endas nii palju kätkeada ja nii ohtrasti mõtteainet anda. Ja muidugi ka meeleolu luua – alustuseks juba pealkirjaga, mis tundub lausa häbitult ajakohane.

Kirjanik on katkubakteri avastaja, Belgia päritolu teadlase Alexandre Yersini eluloo valanud ilukirjanduse vormi. See on lugu ühest vabast vaimust, kes tahab maailma näha ega lase metoodilisel uurimistööl end laborisse aheldada, olgugi et tulevik töötab hiilgavat teadlasekarjääri. Romaani sündmustik on täis ootamatuid pöördeid, ent tekstil on omapärane kulgemise rütm, mis paistab olevat vastavuses peategelase muutumatu sisemise kursiga ning mida tõlkija on väga täpselt tabanud. Tänapäeval me ju teame, et teaduse ja tehnika võidukäik pole sugugi ainult head kaasa toonud, ja ometi kumab toonasest progressiisust midagi helget ja lootusrikast, mille pärast võiks suisa kadedust tunda.

¹⁰ Mirt Kruusmaa, Haigus kui radikaalne kutse filosoofia juurde. Sirp 2020/04/03, lk 22–23.

Triinu Tamme teine tõlge, Nancy Hustoni romaan „Ingli märk“ kirjastuselt Draakon ja Kuu, on eelmisest väga erineva stiili ja tundetooniga teos kirjani-kult, kelle teoseid tõlkija on suure sisseelamise ja meisterlikkusega eestindanud varemgi. Mulle meenub, et 2013. aastal võrdles toonane tõlkežürii liige Heli Allik Triinu Tamme tõlgitud Nancy Hustoni „Murrangujoontest“ kõneldes tõlkijat muusikuga: tõlkimine on interpretatsioon nagu laulmine ja pillimäng, ning originaalteos vaid üks komponent hiljem tekkivast tervikust. Tähtis on see, kuidas tervik kokku kõlab ja kas laulja valdab materjali, kas ta on sellest teinud oma laulu, mis elama hakkab. Ja tõepoolest – mõnel puhul on tõlkija ja autori kooskõla eriti selgesti tuntav ning lisab tõlkele omapoolset väärtust ning lugemiselamusele sügavust.¹¹ Niisugune kooskõla on selgesti tajutav nii „Katku ja koolera“ kui ka „Ingli märgi“ tõlkes.

Veel tahaksin „Moodsa aja“ sarjast nimetada aafriklase Ben Okri romaani „Vabadusekunstnik“ Triin Taela tõlkes. Selle raamatu kohta kirjutab tabavalt Marta Talvet Värskes Rõhus, Joosep Vesselovi „Linna laulu“ arvustades: „Muuseas, unenäolise kirjutuslaadiga kirjanik Ben Okri rõhutab selge pilguga maa-gilis-müütiliste lugude, kujutlusvõime ja kirjasõna tähtsust vastupanuvormina ühiskondlikele võimustruktuuridele. Okri näitab, et meie igapäevase elu all on peidus sügavam kiht, mis elu juhatab – see, kuidas me elust mõtleme.“¹² Tegemist on tõesti kaunilt kirjutatud raamatuga, lisaks on autor loo alguses lahkelt soovitanud: „Lugeda aeglaselt.“ Siin on mitu põimuvat tegevusliini, lugu salapäraselt kadunud vangist aga tõi mulle meelde Viktor Pelevini novelli „Lapsepõlve ontoloogia“¹³. Teema – hierarhiliste struktuuride kõledus ja vang-lamotiiv *versus* nukker igatsus vabaduse järele – on omajagu sarnane, Pelevinil on aga ilupaatos vähem ning ehk just selle tõttu on tema lühike lugu omal moel sama mõjuv kui Okri romaan.

Tänapäeva „Punase raamatu“ sarjas on ilmunud mitugi põnevat tõlget. Tiina Randuse tõlkes ilmus Joseph Helli „Nõks-22“. Sõja või isegi kogu inimliku ek-sistentsi absurdsust groteskselt ja haaravalt kirjeldav romaan, millest Müürilehes on väga hästi kirjutanud Neeme Näripä¹⁴. Tema arvustusest selgub muuhulgas, et nõks-22 ei piirdu sugugi ainult sõjaoludega, vaid ongi meie kõigi pärisosa.

2019. aastal Nobeli auhinnaga pärjatud Peter Handke „Soovideta õnne-tust“, mille on tõlkinud Eve Sooneste, oli eespool juba mõne sõnaga juttu. See on raamat kirjaniku ema kurvast ja enesetapuga lõppenud elust ning samas ka teise maailmasõja järgsest Austria ühiskonnast, kus kirjaniku ema juba noo-ruses tunneb, et peab oma lõbusat ja mängulist loomust üha maha suruma, kaugenedes iseendast ja eneseteostuse võimalustest. Autor püüab ema mõista,

¹¹ Aet Varik. Heade tõlgete rõõmustav küllus. Looming 2013/7, vt lk 1011.

¹² Marta Talvet. Linn laulab linna laulu, luuletaja laulab kaasa. Värskes Rõhk 2021/01/25.

¹³ Viktor Pelevin, Sinine latern. Tlk Vladimir Indrikson. Tallinn, 2002, lk 56–67.

¹⁴ Neeme Näripä. Kus on mullused Snowdenid? Müürileht nr 104, 2021/02, lk 36.

kuigi samas möönab, et lõplikult ta temani jõuda ei suuda. See on muu hulgas raamat enesemõistmise kaudu iseendaks saamise võimalustest või võimatuses.

Eesti Raamatu „Nobeli laureaate“ sarjast leiame Mario Vargas Llosa „Paha tüdruku“ Marianne Otsa tõlkes, armastuse ja ajaloo hõnguga mahuka romaani, kus tegevuspaiku jagub nii Euroopasse kui koguni Tokyosse. Lisaks raamatule enesele soovitan väga lugeda Mari Laane põhjalikku arvustust 26. märtsi Sirbis¹⁵, kus arvustaja lisaks romaani ideestikule ja tagamaadele valgustab ka Eestis Ladina-Ameerika kirjanduse tõlkimise valdkonnas toimuvat.

Luuletõlgete vallas ilmub nii mõndagi äramärkimist väärivat. Alustada võiks kirjastuse Salv sarjaga „Hingesalv“. See võiks ehk olla nii hinge salvestisteks kui ka salvimiseks mõeldud? Suur elamus oli siin Paul Celani „Tema seljas ratsutas öö“, tõlkijateks Rein Raud ja Aare Pilv. Tsiteerin taas tõlkežürii esimeest Ene-Reet Soovikut: „Kahe tõlkija valikud ja vahendused esindavad apolloonilist, sisult ja vormilt läbi kaalutud puhast ja liiasusteta suundumust meie luuletõlkemaastikul, selitavad välja originaalile omased rütmid ja kujundid ning annavad neid edasi näilise lihtsusega. Ka vabana paistvate värsside meetrumi vormiline täpsus annab tõlgetele kunstilise kõla, mis suudab kõnetada isegi siis, kui Celani kujutluspildid kipuvad lugejaga distantse säilitama. Ühtlasi pakub kahe tõlkija koostöö võimalust kõrvutada Celani hoogsat ja kordustetihedat varasemat ning õhurohket ja murduvarealist hilisemat luulet.“¹⁶ Joosep Susi artiklist Sirbis, mis on pühendatud luuletusele „Todtnauberg“, saame muuhulgas teada, et Celani ühest tuntumast luuletusest „Surmafuuga“ on eesti keeles olemas tervelt kolm varasemat tõlget.¹⁷ Kõigiga pole võimalust olnud tutvuda, kuid nähtuist jääb Rein Rauda versioon rütmitäpsuselt ületamatuks.

Samast „Hingesalvest“ nimetaksin ka Peeter Sauteri Ferlinghetti-eestindust „Meele lunapark“, kus on esil nii autori kui ka tõlkija tugevad küljed. „See anarhistlik ja poeetiline manifest eitab iga oma sõnaga raha ja võimu domineerimist vaba inimese üle,“ võime lugeda raamatu annotatsioonist. Küllap on niisugune eitus oluline tänapäevalgi! Peeter Sauteril ilmub aastal 2020 ka teine tõlkeraamat, nimelt Charles Bukowski „Vana peeru veerud“ EKSA kirjastuse sarjas „Bibliotheca potatoris“. Teos paistab sarja hästi sobivat. Piisab ehk, kui tsiteerida autorit: „...avasin õlle ja sõnad tulid nagu iseenesest.“¹⁸

Ka EKSA kirjastusel oli möödunud aastal Ferlinghetti kõrvale pakkuda üks anarhist või vähemasti anarhistlik mõtleja, nimelt soome luuletaja Rita Dahl Elo Viidingu tõlkes, kogu pealkirjaks „Aja süda“. Tõlkija sõnul on Rita Dahl meisterlik näivuste looja ja paljastaja, tema luule küll põhitoonilt tõsine, ent eksperimentaalne ja ühiskonnakriitiline. Rita Dahl ongi tegutsenud ka po-

¹⁵ Mari Laan. Armastatud Peruu ja paha tüdruk. Sirp 2021/03/26, lk 13–14.

¹⁶ Ene-Reet Soovik. Tõlkekirjandus. Postimees 2021/02/12 (Kulka aastaauhindadele pühendatud vaheleht, lk 6).

¹⁷ Joosep Susi. Suitsu nurk II – Paul Celani „Todtnauberg“. Sirp 2021/02/21, lk 10–11.

¹⁸ Charles Bukowski. Vana peeru veerud. Tlk Peeter Sauter. Tallinn, 2020, lk 33.

liitikuna ning peab tähtsaks võitlust inimõiguste eest. Ent tema luules on ka romantilisi noote, mulle jäi säärasesena silma näiteks luuletus „Richard Strauss 1864–1949“¹⁹. Kokkuvõttes üks väga avastusterohke luulemaailm, ja tore, et paralleeltekst annab võimaluse võrrelda tõlkeid originaaliga. Leidlik on ka järelsõna, mis on vormistatud kahe intervjuu kujul, kus tõlkijat küsitleb Hasso Krull ning seejärel usutleb tõlkija omakorda autorit!

Huvipakkuv on ka indiaani luule kogumik kirjastuselt Tiivaalune, tõlkijaks Nuga Soopealt või siis Lauri Sommer. Lugeses tuleb tõesti tunne, et kaugel saab tõlkes olla lähedane, ja eks ole eestlastele vahel ikka meeldinud end põlisameeriklastega samastada.

Paraku sai nüüd nimetatud rohkem suuremaid ja tuntumaid kirjastusi ja silmatorkavamaid sarju. Ent väikesed kirjastused ei jää milleski alla. Oli ju mulluse laureaadi Siiri Kolka tõlgitud László Krasznahorkai „Saatana tango“ väljaandjaks Mathura kirjastus Allikaäärne. Allikaäärselt ilmus ka sel aastal huvitavaid tõlkeid, näiteks India luuletaja Kunwar Naraini luulekogu „Kõigi sammude kuma“ ning ukrainlanna Ljubov Jakõmtšuki luulekogu „Donbassi aprikoosid“, ikka Mathura tõlkes.

Veel üks väiksem kirjastus, mis huvitava valiku ja heade tõlgetega silma jäi, on Tartus tegutsev Toledo, mis ilmselt on pühendunud peamiselt hispaania kirjanduse vahendamisele. Möödunud aastal anti välja näiteks baski suurromaan, hispaania keeles kirjutava Fernando Aramburu „Isamaa“ Maria Kalli tõlkes ning Julio Llamazarese „Kuidas vaadata vett“ Madis Kuuse ja Mari Laane tõlkes.

Tõlketoimetajatest ja nende tööst on paraku vähe juttu olnud, kuigi asjatundliku toimetaja panust oskab ilmselt hinnata iga tõlkija. Eks tähendab ju toimetaja pilk, et tõlkija ei ole oma tööga täiesti üksi, enne kui see lugejate ette jõuab. On keegi, kes aitab märgata möödalaskmisi ja teisi komistuskohi, lisaks inimene, kellega saab nõu pidada ja koos olulisi tõlkeküsimusi läbi mõelda. Toimetaja on tegelikult suur luksus ja võime tõesti rõõmustada, et tõlgete toimetamise traditsioon meil ikka elujõuline on. On väga teretulnud, et näiteks „Hieronymuse“ sarja raamatutele on võimalik taotleda väärilist tasu ka tõlgete toimetamise ja kommenteerimise eest.

Lõpetuseks veel mõni mõte tõlkepreemiast. Olin ilukirjandusliku tõlke žüriis nüüd teist korda, ning mõlemal korral oli lugemist tohutult ja lugemiskogemus rikastus geomeetrilises progressioonis. Esimesel korral – 2013. aastal, kui hinnati 2012. aasta tõlkeid – ei olnud veel mõttekirjanduse tõlkeauhinda ega žüriid, mis koormust muidugi mitmekordistas. Nüüd oli olukord siiski haaratavam ja hoomatavam, lisaks oli tuntavalt paranenud töökorraldus ja žüriid pandi kokku ning võisid tööd alustada juba juulikuus. Suurepärane! Sai me nüüd pühenduda ilukirjandusele, ja nagu tihti öeldakse, väärtkirjandusele. Lugemist jätkus nii suvesse, sügisesse kui ka talve, rohkem poleks kindlasti

¹⁹ Rita Dahl. Aja süda. Tlk Elo Viiding. Tallinn, 2020, lk 18–19.

jaksanud. Aga vahel tundub mulle ometi, et nomineerida ja pärjata võiks ka tõlkijaid, kes tõlgivad hästi näiteks laste- ja žanrikirjandust. Sellest, kui tähtis on hea lastekirjandus, saavad vist kõik aru. Aga minu meelest on ka hästi – õigesti, loovalt ja leidlikult – tõlgitud krimka või armastuslugu oluline. Kas või sellepärast, et paraku jõuab see tõenäoliselt palju rohkemate lugejateni kui nii mõnigi kirjandusauhinna laureaat või nominent. Jõuab ka nende lugejateni, kes põneva või kergema lugemise otsingul pahatihti peavad leppima vigase keele, toortõlgete ja kohmakusega. Ma ei arva, et just Kulka kirjanduse sihtkapital peaks niisuguse žürii paika panema ja sääraseid auhindu andma – ehk leiduks teisi motiveerituid, näiteks kirjastused? Vähemalt ulmevaldkonnas antakse igal aastal kirjandusauhindu välja, muuseas ka parima tõlkeromaani ja -jutustuse ning parima tõlgitud lühijutu või novelli eest. Kuivõrd sealjuures tõlget hinnatakse, ei oska ma arvata, küll aga usun, et tunnustus teeb äramärgitutele rõõmu.

Kokkuvõttes on elu viimase aasta jooksul vist näidanud, et kirjandus ja nii ka tõlkimine ei ole koroonast päris samavõrd ohustatud kui mõni teine loominguilisemat laadi tegevus, sest tõsi, kirjanikud ei reisi ja festivalid lükatakse edasi, aga võimalusi raamatuga omaette olla on rohkem nii lugejal kui tõlkijal. Võib loota, et tänu vaktsiinidele on koroonaa – nagu katk ja kooleragi – nüüd vaikselt taandumas ja tihedam kirjanduselu saab jälle jalad alla, ning vahepeal on maailm kindlasti nii mõnegi väärt tõlke jagu rikkamaks saanud.